

Dr. Craig Keener, Matthew, Hotuba ya 1, Kutegemeka kwa Injili

© 2024 Craig Keener na Ted Hildebrandt

Huyu ni Dk. Craig Keener kwenye kitabu cha Mathayo, kipindi cha 1, Kutegemeka kwa Injili.

Jina langu ni Craig Keener na nimeolewa na Médine Moussunga Keener kutoka Kongo. Nimeandika maoni kadhaa juu ya Injili ya Mathayo, ndiyo sababu nimeombwa kufanya mfululizo huu wa mafundisho juu ya Mathayo.

Lakini pia nikujulishe kwamba katika Mathayo 23, inasema usimwite mtu rabi kwa sababu unaye mwalimu mmoja, hata Yesu. Na huyo ndiye mwalimu ambaye tutakuwa tukijifunza kuhusu hasa katika Injili ya Mathayo. Lakini kabla ya kuanza Injili ya Mathayo yenyewe, inatubidi kutambulisha Injili, ambazo ni halisi, maana ya injili ni habari njema, na hivyo ndivyo Injili inavyohusu.

Na maneno hayo, habari njema, yanatoka katika Isaya 52:7, pamoja na idadi ya vifungu vingine, lakini hasa ni Isaya 52:7 ambayo inadokezwa katika Agano Jipya. Jinsi ilivyo mizuri milimani miguu ya wajumbe waletao habari, watangazao amani, waletao habari njema, watangazao wokovu, wanaouambia Sayuni, Mungu wako anamiliki. Katika muktadha huu, inahusu kurejeshwa kwa watu wa Mungu na utimizo wa ahadi zote za Mungu, hatimaye kutia ndani mbingu mpya na dunia mpya.

Na katika huduma ya Yesu, urejesho huu ulianza kutimizwa. Na pia tutaona hilo tunapoitazama injili ya Mathayo. Huo ni msisitizo mzito sana kwa sababu Yesu ndiye anayeleta urejesho, ndiye atakayeokoa watu wake, kulingana na Mathayo 1:1. Sasa, maana ni hasa katika simulizi la Mathayo, lakini kwanza, tunahitaji kuchunguza baadhi ya maswali ya kihistoria.

Ukiuliza maswali ya kihistoria ni muhimu vipi, tunajua kwamba ni muhimu kwa wahudumu. Kwa kuwa waangalizi wamekabidhiwa kazi ya Mungu, wanapaswa kuwa wasio na lawama na wanapaswa kushikilia kwa uthabiti ujumbe wenye kutegemeka kama ulivyofundishwa ili waweze kuwatia moyo wengine kwa mafundisho yenye uzima na kuwakana wale wanaoupinga. Na hivyo, kwa maneno mengine, tunahitaji kuwa tayari kueleza imani na kuwa na uwezo wa kulinda imani wakati watu kuleta changamoto dhidi yake.

Kuna idadi ya hizi ambazo tutaziangalia kabla ya kuanza kwa injili ya Mathayo kama utangulizi wa injili na uaminifu wa kihistoria wa injili. Mojawapo ya pingamizi ambazo zimetolewa mara kwa mara katika nchi za Magharibi, lakini wakati mwingine zinatajwa zaidi ya Magharibi, ni kitu kinachoitwa Semina ya Yesu, ambayo ilipiga kura kwa marumaru ambayo maneno ya Yesu yalikuwa ya kweli. Sasa, kwa kweli, kwa kile

ninachoelewa, walipiga kura tu kwa marumaru wakati vyombo vya habari vilikuwepo kwa sababu ilikuwa njia ya kupata usikivu wa vyombo vya habari.

Lakini kwa vyovyote vile, walifikiri kwamba maneno mengi ya Yesu hayakuwa ya kweli, na vyombo vingi vya habari vya Magharibi viliyataja kwa sababu yalionekana kuwa ya habari. Na hilo limekuwa kweli kwenye uzalishaji kadhaa wa TV na kadhalika ambayo huenda yametajwa katika sehemu nyingine za dunia. Sasa, kulingana na wasomi wengi wa Agano Jipya, huko si mahali ambapo wasomi wengi wa Agano Jipya wanasimama.

Lakini ikiwa mtu fulani katika kutaniko lenu angekuuliza kuhusu programu, ungejibu nini? Unaweza kusema, vizuri, hupaswi kuwa na televisheni. Kwa kweli, ungekuwa na wakati zaidi wa kusoma ikiwa hungefanya, labda. Au amini tu chochote unachotaka.

Hilo ni jibu la kawaida la Magharibi. Au wasomi wakisema lazima ni kweli maana walienda shule muda mrefu na sikuzingatia. Au unaweza kusema, nimeacha.

Nitatafuta kazi tofauti. Au unaweza kujaribu kupata majibu yanayopatana na akili. Kumekuwa na majaribio kadhaa ya kutoa majibu yanayofaa, na kwa kweli usomi wa kawaida hutoa majibu ya kuridhisha.

Lakini pia, wale ambao wako sahihi hasa katika kutetea usahihi wa Injili. Una Craig Evans, Darrell Bach, Ben Witherington, mimi mwenyewe, Craig Blomberg, na wengine. Kutoka kwa kile tunachoweza kuita usomi zaidi wa centrist, wasomi ambao hawawezi, wanaanza kutoka kwa kile wanaweza kuonyesha kihistoria.

Na hivyo, unajua, mambo ambayo ni katika historia, huwezi kuthibitisha kila kitu katika historia kwa sababu ilitokea muda mrefu uliopita na baadhi ya ushahidi bado karibu. Lakini kuna ushahidi wa kutosha kuhusu wasomi wa kawaida ambao wanafanya kazi na ushahidi wa kihistoria tu bado wanakuja na kiasi kikubwa tunachojua kuhusu Yesu kutoka kwa Injili, kiasi kikubwa kabisa. Baadhi ya wasomi ni watu wenye kushuku na wanatoka katika hali ya kutilia shaka kwa sababu tangu Mwangaza, wasomi katika nchi za Magharibi wamekuwa na ubaguzi dhidi ya Biblia, hasa kwa sababu ina ubaguzi dhidi ya miujiza.

Ndivyo ilianza. Kwa hivyo, tutazungumza juu ya miujiza baada ya muda mfupi. Lakini unapokutana na watu ambao wameathiriwa na mawazo ya aina hii, wanaweza kuwa watu waliofunzwa kwa njia hii.

Wanaweza kuwa watu wanaotafuta visingizio tu, wakati mwingine wasiamini. Na hivyo, wanataja baadhi ya mambo maarufu kwenye mtandao. Tunaanzia wapi? Je, tunalijibu? Kweli, kwanza kabisa, tunaangalia suala la aina.

Aina ni aina ya maandishi ambayo kitu ni. Sasa, hiyo haisuluhishi masuala yote, lakini ni mahali pazuri pa kuanzia. Ni kama ukiwa na nyundo, nyundo inaweza kutumika kwa matumizi gani? Kweli, unaweza kuitumia kama silaha.

Unaweza kuitumia kama kizuizi cha mlango. Lakini kimsingi, jinsi nyundo imeundwa, na kusudi la muundo wake ni dhahiri katika muundo wake. Imeundwa kupiga misumari, au angalau aina ya kawaida ya nyundo ambayo tunazungumzia.

Kwa hivyo, ni aina gani ya Injili? Je, ziliundwa kufanya nini? Watu wengine husema, vema, Injili ni za kipekee. Kweli, kuna maana ambayo Injili ni za kipekee kwa sababu zinazungumza juu ya mtu wa kipekee. Lakini ingawa Yesu alikuwa wa kipekee, tunapaswa kuuliza swali pana zaidi.

Naam, unapokuwa na kazi kama hii kuhusu mtu fulani wa kihistoria, hii iliitwaje? Na katika nyakati za zamani, na vile vile katika nyakati za kisasa, hii iliitwa wasifu. Sasa, wasomi wengi leo, tofauti na labda miaka 30 iliyopita, wanakubaliana na wengi wenu kupitia historia, ambayo ni kwamba Injili ni wasifu. Hayo yamejadiliwa na idadi ya wasomi, kikamilifu zaidi na Richard Burridge katika tasnifu ambayo ilichapishwa na Cambridge.

Vema, tunapouliza kama ni wasifu, katika sehemu kubwa ya historia, watu hufikiri kwamba Injili zilikuwa maisha. Katika Kigiriki, wasifu, wasifu wa Yesu. Lakini mnamo 1915, wasomi fulani waliona kwamba Injili hazikuwa kama wasifu wa kisasa wa Magharibi na kwa hiyo walidai kwamba hazikuwa wasifu.

Hata hivyo, kufikia sasa, wasomi wengi wameamua kwamba kanisa lilikuwa sahihi wakati wote na kwamba zilikuwa wasifu. Wakati mwingine lazima uwe mwangalifu kwa sababu kwa kizazi kimoja au mbili, ulikuwa na wanafunzi ambao walikuwa wakifundishwa kuwa sio wasifu na wanatoka kufikiria hivi halafu wasomi wanabadilisha mawazo. Lakini tukirudi kwenye ushahidi wake, Injili ni wasifu, lakini ni wasifu wa kale, si wasifu wa kisasa.

Na hiyo ndiyo ilikuwa sababu ya mkanganyiko huo. Wasifu wa kisasa kwa kawaida huwa katika mpangilio wa matukio. Hilo halikuwa la lazima katika wasifu wa kale.

Kwa kweli, wengi wao walipangwa kwa mada. Kwa hivyo, wakati una matukio katika mlolongo tofauti katika Mathayo na Luka, si tatizo. Kwa hakika, Mathayo hasa, Injili ambayo tutakuwa tukiitazama kwa kina, inapanga mambo kimaadili.

Mathayo anapenda sana kupanga mambo kwa mada kwa hivyo ni rahisi kuhubiri. Kawaida, wasifu wa kisasa utanza na kuzaliwa kwa mtu au mapema sana. Wasifu wa zamani haukuwa lazima.

Mathayo na Luka wanaanza na kuzaliwa kwa Yesu. Lakini Marko, baada ya mahubiri ya Yohana Mbatizaji, kimsingi anaanza na huduma ya hadhara ya Yesu. Naam, wasifu mwingi wa kale ulianza na kazi ya mtu mzima.

Kwa hivyo tena, hii haishangazi. Injili zinalingana na aina ya wasifu wa kale. Wasifu ilikuwa karibu aina pekee ya kazi iliyolenga mhusika mmoja.

Wasifu ulianguka ndani ya safu maalum ya urefu, ambayo pia ni safu ya urefu tuliyo nayo katika Injili. Na wasifu haukusudiwa kumsifu mtu huyo tu. Wakati mwingine wasifu walimsifu mtu.

Wakati mwingine walimkosoa mtu. Kwa kawaida, walifanya baadhi ya kila mmoja wao. Ni dhahiri, ikiwa unaandika kuhusu Mungu katika mwili, itakuwa chanya.

Lakini waandishi wa wasifu hawakutakiwa kusema mambo mazuri tu. Na ukisoma kupitia Suetonius, unaweza kuona kwamba kwa kawaida kuna mchanganyiko katika wasifu wa kale. Wasifu walikuwa hasa aina ya maandishi ya kihistoria, kinyume na kile mmoja wa maprofesa wangu alisema.

Kwa kweli, wakati wa kozi yangu ya kwanza ya udaktari katika Injili, profesa huyo alisema kwamba Injili ya Marko ni wasifu wa kale, wasifu wa kale ulikuwa wa kubuni, na kwa hiyo Injili ya Marko ilikuwa ya kubuni. Sasa, tatizo halikuwa na mantiki ya hoja yake. Ilikuwa na taarifa zake.

Alidai kuwa wasifu ni za uwongo. Na nilizungumzia suala hili naye baadaye. Nilisema, vizuri, wasifu mwingi wa zamani kwa kweli, ulikuwa aina ya maandishi ya kihistoria.

Na niliingia kwa undani nikielezea hii, ambayo pia imebainishwa na wasomi anuwai na kadhalika. Na mwisho wa maelezo yangu, alisema, vizuri, sijui. Sijui chochote kuhusu wasifu wa zamani.

Hiyo sio kukuambia usiwasikilize maprofesa wako. Kwa kuwa mimi ni profesa, huwa napenda maprofesa. Lakini ni kusema, usiamini kila wakati kila kitu ambacho kila mtu anakuambia.

Unapaswa kurudi nyuma na kuangalia habari. Lakini ninajaribu kukupa habari bora hapa ambayo ninayo. Na kwa kweli nimesoma wasifu wa zamani.

Nimesoma wasifu wote wa Plutarch, Suetonius, na wasifu mwingine wa zamani. Kwa hivyo, sifanyi kama profesa huyo. Aina haisuluhishi maswali yote ya kihistoria, lakini inahamisha mzigo wa uthibitisho.

Kwa sababu ikiwa kitu kilikuwa wasifu wa zamani, hiyo inamaanisha kuwa kilikuwa kinamhusu mhusika wa kihistoria na kilikuwa kinashughulikia habari za kihistoria.

Huna riwaya zilizoandikwa kuhusu mtu fulani katika historia ya hivi majuzi. Riwaya kwa kawaida huwa na wahusika wa kubuni kabisa.

Lakini wakati riwaya zinahusu wahusika halisi mara kwa mara, mara kwa mara katika historia ya kale, na wakati hawakuwa wapenzi, jambo ambalo pia lilikuwa nadra, zilihusu mtu aliyeishi zamani, si mtu aliyeishi siku za hivi karibuni. Tulicho nacho katika Injili hakiwezi kuwa riwaya. Inaweza tu kuwa wasifu wa zamani.

Riwaya zilikosa vyanzo wazi. Hawakuwa na utangulizi wa kihistoria au utangulizi kama Luka anavyo. Na katika suala la kufundisha masomo ya maadili, ambayo Injili hufanya, zamani, waandishi wa riwaya hawakuwa wanajaribu kufundisha masomo ya maadili.

Wanahistoria na waandishi wa wasifu walijaribu mara kwa mara kufundisha masomo ya maadili, ya kisiasa, na wakati mwingine ya kitheolojia kupitia kazi zao. Na hilo ndilo tunalopata tena katika Injili. Sasa unaweza kusema, vema, Injili zinafurahisha kusoma.

Na watu wengine wamesema, vema, tazama, riwaya zinasisimua, ni za kulisimua. Lakini hiyo ni kweli kuhusu wasifu wa kale pia. Walikuwa na maana ya kuwa na furaha kusoma.

Tofauti kati ya riwaya na historia na wasifu ilikuwa kwamba historia na wasifu haikukusudiwa kuwa ya kuburudisha tu, bali pia kuelimisha. Walikusudiwa kufundisha kulingana na habari halisi. Naam, ikizingatiwa kwamba waandishi wazuri wa wasifu walikuwa sahihi sana, yaani, walikuwa wakashughulikia matukio.

Je, walikuwa sahihi kwa kiasi gani kwa undani? Kweli, hapa ndipo aina haisuluhishi suala hilo kwa sababu inategemea mwandishi mahususi wa wasifu. Waandishi mahususi wa wasifu wanaweza kuwa na uhuru mkubwa wa maelezo, ingawa hawakuruhusiwa kubuni matukio. Kwa hivyo tunatathmini kesi fulani? Kweli, swali moja ni, je, walikuwa wakiandika juu ya siku za nyuma za hivi karibuni au siku za nyuma za mbali? Na swali lingine ni je, walishikamana na vyanzo vyao kwa ukaribu gani? Kwa hiyo, tunaweza kuangalia maswali hayo yote mawili.

Kweli, ni aina gani ya vyanzo ambavyo waandishi wa wasifu mara nyingi walitumia? Wakati wa kuandika juu ya zamani za mbali, mara nyingi walikubali kwamba walitumia hadithi. Hata hivyo mara nyingi walitaja idadi kubwa ya vyanzo tofauti kwa majina inapowezekana, na wengi walitathmini kwa kina vyanzo vyao. Sasa, wakati mwingine hata wakati wa kuandika juu ya zamani za mbali, zinaweza kuwa sahihi sana.

Tunaweza kusema hili tena kwa kulinganisha vyanzo tofauti, vyanzo vya baadaye, vyanzo vya awali, na kadhalika. Lakini wakati wa kuandika kuhusu siku za hivi majuzi,

hawakuomba msamaha, sawa, hatuna njia yoyote ya kuthibitisha habari hii. Walipoandika kuhusu mambo ya hivi majuzi, mara nyingi walitafuta mashahidi waliojionea au kuwauliza watu waliojionea mambo hayo.

Walitegemea wale ambao tayari walikuwa wameandika juu ya mambo haya kabla yao. Kwa hivyo, walipokuwa wakiandika kuhusu siku za nyuma, kizazi kilichopita au mbili, kwa kawaida wao ni sahihi sana. Na hii inaweza kujaribiwa, na nimeifanyia kazi na kuijaribu katika visa kadhaa.

Sasa kazi hizi zilitungwa vipi? Naam, kwa kawaida mwandishi ambaye hakuwa shahidi mwenyewe angeanza na chanzo kikuu kimoja. Wakati mwingine hata mtu aliyeshuhudia angeweza kutumia chanzo kingine. Kwa hiyo, watu fulani husema, vema, Mathayo angewezaje kumtumia Marko ikiwa Mathayo alikuwa shahidi aliyejionea? Unajua, kuna mjadala kuhusu kama Mathayo alikuwa kile tunachokiita Mathayo.

Lakini hata ikiwa Mathayo alikuwa shahidi aliyejionea, bado angeweza kumtumia Marko, kama vile Xenofoni alivyoandika karne chache mapema kuhusu jambo ambalo yeye mwenyewe alipitia. Alikuwa mmoja wa viongozi katika msafara huu, lakini pia anatumia chanzo cha awali kwa sababu mtu huyo alichapisha kabla yake na kila mtu alitarajia kwamba ungetumia chanzo hicho. Wangesuka vyanzo vingine karibu na chanzo chao kikuu, na kazi hiyo ingesomwa hadharani katika duru ndogo za marafiki au wakati mwingine kwenye karamu au kwenye usomaji wa hadharani.

Na kisha kwa kuzingatia maoni ambayo wangepata kutoka kwa watu waliokuwa wakisikiliza, wangepanya, hasa kuhusu, vizuri, ungeweza kusema hili vizuri zaidi na kadhalika, wangeweza kulirekebisha. Sasa, kwa upande wa mbinu za uchapishaji, ukubwa ulimaanisha gharama. Kwa hivyo, kuchapisha hati ndefu kulihitaji ufadhili.

Kwa mfano, unapofikiria barua ya Waroma, barua ya Paulo kwa Waroma, sura 16, barua chache za kale zilikuwa ndefu hivyo. Hiyo ilikuwa barua ya gharama kubwa. Msomi mmoja, Randy Richards, anakadiria kwamba katika sarafu ya Marekani ingekuwa karibu dola 2,000 kuwa na mafunjo na kwa kawaida kuwa na mtu anayeandika hati hiyo.

Vema, injili ya Mathayo ina urefu mara mbili ya hiyo. Kwa hivyo, hii ilikuwa kazi kubwa. Hili halikuwa jambo ambalo mtu aliandika juu ya kichwa chake.

Hili ni jambo ambalo alilifikiria. Alifanya mazoezi mbele ya makundi ya watu. Na kisha hatimaye, toleo la mwisho la hili limeandikwa na huanza kuzunguka.

Na ilikuwa kazi kubwa. Injili ndizo zinazoitwa nyaraka za msingi. Ni kazi kuu za fasihi, sio kitu kilichoandikwa juu ya kichwa cha mtu.

Kila moja ilikuwa kitabu katika maneno ya kale. Tunaifikiria Biblia kuwa kitabu. Ni mkusanyiko wa vitabu.

Hapo zamani za kale, vitabu vingeweza kuwa virefu tu au, unajua, hati-kunjo haingevishika vizuri au ungekuwa na kitabu cha kukunjwa cha ukubwa usio wa kawaida. Mathayo ni saizi ya hati-kunjo kubwa sana. Kwa upande wa njia za uchapishaji, tena, kazi zingesambazwa kwenye karamu na usomaji wa hadhara.

Wasikilizaji wanaopendezwa wanaweza kuomba na kulipia nakala zao wenyewe. Mtu ambaye alikuwa anajua kusoma na kuandika angeweza kunakili kwa mkono kama angetaka. Hapo zamani, uzalishaji wa wingi ulimaanisha chumba kilichojaa waandishi wanaochukua maagizo.

Ikiwa mtu angesoma hati, wote wangukuwa wanaandika. Hiyo ndiyo ilikuwa karibu zaidi wangeweza kupata kazi ya kutengeneza kwa wingi. Ikiwa kazi ilipokea sifa nzuri, ilizalisha usomaji zaidi na mahitaji ya umma zaidi.

Kwa waamini wa kwanza, njia hii ingefanyika labda ni katika mazingira ya kanisa la kwanza. Masomo mengi ya hadhara zamani yalikuwa kwenye karamu. Vema, mpangilio wa karamu wa kanisa la kwanza ulikuwa ni Meza ya Bwana kama sehemu ya huduma yao ya kanisa.

Kulikuwa na aina mbalimbali za kutegemewa kwa kihistoria katika historia na wasifu, kama nilivyomweleza profesa huyo na akaikubali baadaye. Plutarch na Livy waliweza kuongeza mambo kidogo, haswa walipokuwa wakiandika juu ya watu wa zamani. Lakini Tacitus na Suetonius walikuwa wanahistoria na waandishi wa wasifu ambao waliandika kuhusu siku za nyuma zaidi.

Walishikamana sana na ukweli wao. Wakati mwingine, na hasa walipokuwa wakiandika kuhusu mtu ambaye hawakumpenda, wangukupa kila uchafu ambao kila mtu alisema kuhusu watu hawa. Lakini walishikamana sana na vyanzo vyao.

Na kisha una Josephus. Josephus alikuwa...Hawa walikuwa wanahistoria wa Kirumi. Josephus alikuwa mwanahistoria Myahudi wa karne ya kwanza na alikuwa mahali fulani katikati, tuseme, Plutarch na Livy kwa upande mmoja na Suetonius na Tacitus kwa upande mwingine.

Katika wasifu wake, Josephus anajifanya aonekane mzuri kwa njia ya kutiliwa shaka. Anatoa muhtasari wa vita vya Yudea na Warumi kana kwamba vilikuwa karibu ajali. Na bado, anaposhughulika na maelezo, akiolojia mara nyingi humthibitisha, inamthibitisha hadi maelezo ya miundo katika bandari ya Kaisaria Maritima.

Inamthibitisha hadi kwenye miundo fulani katika Yerusalemu. Inamthibitisha hadi rangi ya rangi kwenye ukuta wa chumba cha kulala cha Herode. Sijui jinsi Josephus

angeweza kupata chumba cha kulala cha Herode, lakini kwa vyovyote vile, alikuwa na vyanzo vyema vya haya yote.

Na katika maelezo yake, anaweza kuwa sahihi kabisa. Kwa mujibu wa viwango vya kihistoria, ni nini kilitarajiwa? Watu wa kale walidai kwamba wanahistoria washughulikie mambo ya hakika. Walikuwa, hasa wanahistoria wasomi, ambao waandishi wa Agano Jipya sio, lakini wanahistoria wasomi walipendewa sana na rhetoric.

Walipendewa sana kuchagiza mambo kwa njia ambayo ingewasiliana vyema na wasikilizaji wao. Kwa upande wa tabaka la chini, walipenda sana kuunda mambo kwa njia inayolingana na mbinu nzuri za kusimulia hadithi. Lakini matukio yalipaswa kuwa ya kweli.

Swali lilikuwa ni jinsi utakavyoziwasilisha. Na unaweza kufanya hivyo na hadithi yoyote ya kweli leo. Nimeifanya na wengine wameifanya pia kwa kuandika wasifu wao au wasifu wa wengine.

Ili kuifanya kuvutia, chagua tu habari ya kuvutia zaidi. Unasimulia kwa njia fulani zinazoangazia mashaka. Kuna mbinu ya kusimulia hadithi.

Unaweza kuvunja wakati fulani na kuchukua hatua nyingine. Jinsi tu unavyopanga nyenzo huchota kwa msomaji. Kweli, maneno ya kuongea yaliruhusiwa, lakini ukosoaji mwingi ulioalikwa.

Na itakuwa hivyo hivyo kwa kusimulia hadithi. Wasifu uliruhusu zaidi ya hayo kuliko historia kwa kila sekunde, lakini ilibidi ziwe na msingi wa habari sahihi. Tena, tofauti kati ya riwaya na historia.

Lukian alikuwa mzungumzaji katika karne ya pili na satirist. Aliandika satire nyingi. Lakini alisema kwamba waandishi wazuri wa wasifu lazima waepuke kujipendekeza kwa matukio na wanahistoria wabaya tu ndio wanaounda data.

Pliny Mdogo, alikuwa mwanasiasa katika karne ya pili. Na alisema kwamba kinachotofautisha kuhusu historia ni kujali kwake ukweli sahihi. Kwa hivyo sio wanahistoria tu wanaojisifu juu ya biashara yao wenyewe.

Ni watu wengine walioitambua pia. Sasa, Polybius alikuwa mwanahistoria akiandika kabla ya wakati wa Agano Jipya. Na anasema kwamba historia lazima itoe sifa na lawama kulingana na matendo ya mtu.

Kwa maneno mengine, ikiwa utasema jambo zuri kuhusu mtu fulani au baya kuhusu mtu fulani, ni bora iwe kweli. Tena, Pliny Mdogo anasisitiza kwamba unaweza

kutumia rhetoric mradi msingi wako ni ukweli. Pia, Aristotle, alikuwa mwanafalsafa aliyeandika karne chache kabla ya Agano Jipya.

Tofauti kati ya ushairi na historia sio umbo lao. Unaweza kuandika historia katika aya, lakini yaliyomo. Historia lazima ishughulike na kile kilichotokea, sio tu na kile kinachoweza kutokea.

Kwa upande wa wasifu wa wahusika wa hivi karibuni, walikaa karibu na vyanzo vyao. Lengo lao halikuwa kuvumbua mambo. Ni tofauti kabisa na riwaya.

Na ninaweza kukupa hapa mfano halisi, ambao ni kutoka kwa Suetonius. Yeye ni mwanahistoria wa Kirumi anayeandika mwanzoni mwa karne ya pili. Anaandika kuhusu mfalme wa Kirumi, Otho.

Nilimlinganisha na masimulizi ya mwanahistoria Mroma Tacitus na mwandishi wa wasifu wa Kigiriki Plutarch, ambaye pia aliandika kuhusu Otho. Sasa, unaweza kuwa hujasikia kuhusu Otho. Huenda umesikia kuhusu Augusto Kaisari.

Augustus aliishi muda mrefu zaidi na alikuwa na mashine bora zaidi ya propaganda. Lakini Otho alikuwa mfalme wa muda mfupi sana. Kwa hivyo, huu ulikuwa wasifu mfupi.

Ilikuwa rahisi kwangu kwenda na kulinganisha. Na kama vile watu watakavyolinganisha Mathayo, Marko, na Luka, nililinganisha waandishi hawa tofauti juu ya kile walichokisema kuhusu Otho. Na nilichopata ni aina ya yale unayopata katika Injili.

Unakuta mwingiliano mwingi. Kila moja ni tofauti. Lakini unaona mwingiliano mkubwa, ingawa mwandishi huyu alitaka kusesitiza jambo hili, mwandishi huyu alitaka kusesitiza jambo hilo.

Nilipata takriban pointi 50 za mawasiliano kati ya Suetonius na kila mmoja wa waandishi wengine wawili, na idadi ya pointi nyingine za mawasiliano pia. Lakini kumbuka kwamba wasifu wa Suetonius wa Otho una aya 28 tu. Ni kuhusu maneno 2,000 tu.

Ni takriban moja ya tano ya urefu wa Injili ya Marko. Kwa hivyo, ikiwa Marko alikuwa anatumia aina ile ile ya mbinu ya kihistoria kama Suetonius alivyokuwa akitumia kama mwandishi wa wasifu, tunaweza kutarajia kwamba ikiwa tungekuwa na aina sawa za vyanzo, tunaweza kupata pointi 250 za mawasiliano katika Injili fupi sana ya Marko. Marko ni nusu ya urefu wa Mathayo.

Kwa hivyo, ninachosema juu ya haya yote ni tunaporudi nyuma na kujaribu wasifu wa zamani na vyanzo vingine vilivyopatikana kutoka wakati wake, wasifu huu wote

uliandikwa karibu urefu wa wakati kama Marko alikuwa akiandika baada ya wakati wa Yesu. Unapolinganisha hizi, inakuonyesha kwamba waandishi wa wasifu wa kale walipendezwa na habari za kihistoria. Hawakuwa wakitengeneza mambo juu ya vichwa vyao.

Na tunapaswa kuwa na uwezo wa kuamini Injili kuwa inatupa habari nyingi za kihistoria, hata kama hatukuwa tukianza kwa Wakristo. Tulikuwa tunaanza kama mwanahistoria, tukichunguza data, tukiangalia data, na kusema, je, tunaweza kujua nini kuhusu Yesu? Na ninaamini hiyo inapaswa kutuongoza kumwamini Yesu. Lakini kwa vyovyote vile, ikizingatiwa kwamba waandishi wa wasifu walikuwa sahihi sana, walikuwa sahihi kadiri gani katika maelezo yao yote? Naam, hapo ndipo wasomi walianza kuchunguza kile tunachokiita mbinu za kihistoria-kimsingi.

Na sitatumia muda mwingi kwa haya kwa sababu mara nyingi yanafunikwa mahali pengine. Lakini utazipata ikiwa unaweza kufikia maoni, utapitia haya. Haya ni masuala kama vile ukosoaji wa chanzo, historia ya nyenzo, historia ya fomu na historia ya urekebishaji.

Historia ya chanzo. Wanahistoria wa karne ya 19 walianza kuchunguza Injili ili kupata vyanzo vyake. Sasa, watu wengine husema, vema, Biblia ni neno la Mungu.

Haitakuwa chanzo kamwe. Haitatumia vyanzo kamwe. Lakini kama kweli ukiangalia maandiko ya Biblia kila mahali, inasema kwamba wanatumia vyanzo.

Namaanisha, una kitabu cha Vita vya Bwana. Imeandikwa katika kitabu cha Yasheri. Na Mambo ya Nyakati wa Kwanza na wa Pili humrejezea msomaji kwenye kitabu cha Wafalme, ambacho si Wafalme wetu wa Kwanza na wa Pili, bali kinarejelea hiyo mara 10 hivi.

Na Wafalme wa Kwanza na wa Pili hurejezea kitabu cha Mambo ya Nyakati, si kitabu chetu cha Mambo ya Nyakati, bali zaidi ya mara 30. Je, Injili zinawahi kutumia vyanzo? Luka anasema kwamba vyanzo vingi vilijulikana kwake. Wengi wamejitolea kutayarisha masimulizi ya mambo ambayo yametimizwa miongoni mwetu.

Nyingi hazimaanishi mtu mmoja tu. Haimaanishi watu wawili tu. Mengi yanamaanisha kwamba kufikia wakati Luka anaandika, watu wengi tayari wameandika kuhusu mambo haya.

Naam, hiyo ni habari njema kwetu. Ina maana kwamba waandishi wa injili hawakuwa wakitengeneza mambo tu. Walikuwa wakifanya kile ambacho waandishi wazuri wa wasifu wanapaswa kufanya.

Walikuwa wakitegemea vyanzo ambavyo vilipatikana kwao. Sasa, hawakuweza kunakili mambo jinsi tunavyofanya leo. Hawakuwa na mashine za kunakili.

Kwa hakika hawakuwa na mtandao. Hawakuwa na vichanganuzi. Hawakuwa na vitu hivi vyote tulivyo navyo leo.

Hawakuwa na nyumba za uchapishaji. Lakini karibu kila mtu anakubali kwamba Mathayo, Marko, na Luka wana uhusiano wa karibu. Unaweza kuona hili unapooni ni kiasi gani takriban asilimia 90 ya injili ya Marko inaonekana katika namna fulani katika Mathayo pia.

Asilimia tisini ya masimulizi yake yanaonekana katika Mathayo pia. Na hiyo ni muhimu kwa sababu kumbuka kile Yohana anasema. Yohana anasema ulimwengu wenyewe haungeweza kuwa na vitabu vyote ambavyo vingemandikwa kuhusu Yesu.

Sasa, hiyo inaweza kuwa hyperbole, maelezo ya ziada ya kejeli ya kuvutia umakini wako. Lakini jambo kuu ni kwamba mambo mengi yangeweza kuambiwa kumhusu Yesu. Na bado, Mathayo anasimulia mambo mengi sana ambayo Marko alisema.

Kwa nini? Pengine Marko ni moja ya vyanzo ambavyo anatumia. Sasa, sio wasomi wote wanaokubaliana juu ya hili. Wasomi wengi wanafikiri kwamba Mathayo aliandika kwanza.

Na kuna sababu za hilo. Lakini wengi wa wasomi wanafikiri leo kwamba Marko ni ya kwanza ya injili zetu ambazo zimesalia, kwamba alipata habari kutoka kwa Petro, ndivyo mapokeo ya awali yanavyosema. Na kwamba Yesu ni dhahiri chanzo.

Kisha una mila ya mdomo na labda maelezo. Mark anayo kutoka kwa mmoja wa walioshuhudia. Pia kuna nyenzo ambazo baadhi ya wasomi wanaziita Q. Ni nyenzo ambazo ziko katika Mathayo na Luka ambazo hazijapatikana kutoka kwa Marko.

Inaingiliana. Na kisha vyanzo vingine ambavyo hatuna tena. Mathayo ana aina hizi zote za vyanzo ambavyo anaweza kuchora.

Na Luka ana aina hizi zote za vyanzo ambavyo anaweza kuchora. Sasa, cha muhimu kukumbuka kuhusu hili sio maelezo yote, lakini ni kwamba wasomi wengi wanafikiri kwamba Mathayo na Luka wote walitumia Marko na pia nyenzo zingine zilizoshirikiwa ambazo wasomi huita Wasomi wa Q. mjadala kuhusu jinsi Q ilivyokuwa. Na hatutaingia katika hayo yote.

Lakini hiyo ndiyo idadi kubwa ya wasomi, walio huru na wahafidhina na kila mahali katikati. Lakini tena, sio wasomi wote. Sasa, ninaamini kwamba Mathayo alitumia Marko kwa sababu kadhaa.

Moja ni kwamba Mathayo anaonyesha mwelekeo thabiti kwa jinsi anavyofupisha Marko. Hakika Luka anasafisha sarufi ya Marko kwa hadhira ya kisasa zaidi. Haiwezekani sana kwamba Marko angebadilisha sarufi kwa aina tofauti ya hadhira.

Pia, Mathayo anaponukuu Agano la Kale, ananukuu kwa kufanya tafsiri yake mwenyewe au kutumia tafsiri nyingine isipokuwa tafsiri ya kawaida ya Kigiriki, isipokuwa pale ambapo anatumia maandishi kutoka kwa Marko. Marko daima ananukuu tafsiri ya kawaida ya Kigiriki. Mathayo anatumia tafsiri ya kawaida ya Kigiriki popote anapoingiliana na Marko.

Hivyo tena, hiyo ni sababu ya kufikiri kwamba Mathayo anatumia Marko. Sasa, ninachofikiria, hii sivyo kila mtu anafikiria, lakini Papias, akiandika mapema karne ya pili, anasema kwamba Mathayo kwanza, aliandika Logia, ambayo mara nyingi inaweza kumaanisha maneno au maneno ya Bwana. Naye Marko aliandika yale aliyosikia kutoka kwa Petro.

Nafikiri huenda Mathayo aliandika maneno mengi ya Yesu. Inaweza kuwa baadhi ya kile tunachokiita Q, nyenzo hii iliyoshirikiwa na Mathayo na Luka. Lakini basi Mathayo pia aliweza kujumuisha baadhi ya nyenzo za simulizi ambazo zilitegemea mamlaka ya Petro mara injili ya Marko ilipochapishwa kwa mamlaka ya Petro.

Sasa, Luka na Mathayo, ingawa wanapishana, kuna mahali fulani ambapo nadhani wangeandika tofauti kama Mathayo angekuwa na injili iliyokamilika ya Luka au Luka angekuwa na injili iliyokamilika ya Mathayo. Kwa hivyo tena, hiyo ni hadithi nyingine ndefu. Lakini kusema tu, hatuhitaji kubashiri juu ya mambo haya yote, kama watu wanavyofanya nyakati fulani, Mathayo angeonekanaje kabla hajahariri Marko na kadhalika.

Mengi ya mambo haya hatuyajui, na wasomi wanapenda kuchunguza mambo tusiyoajua, na hakuna ubaya katika hilo. Lakini kwa madhumuni ya vitendo, tunajua vya kutosha ili kusonga mbele na somo letu la injili. Baadhi ya wasomi wengine wa 19, na mapema karne ya 20, baada ya kushughulika na ukosoaji wa chanzo, walizingatia ukosoaji wa fomu.

Kuna aina mbalimbali za fasihi zinazoweza kutofautishwa katika injili. Tuna, ni wazi, mifano na idadi ya aina mbalimbali za maneno ya Yesu. Ole wako, Kapernaumu, ni zaidi kama neno la Mungu.

Lakini wakosoaji wa namna walijaribu kubainisha kitu kuhusu jinsi nyenzo hii ilitumika katika mahubiri ya kanisa la kwanza na kujaribu kubainisha ni nyenzo gani tunaweza kufuatilia kwa uhakika zaidi kwa Yesu katika hali yake ya sasa. Wakati fulani walitumia hoja ambazo kwa kweli hazikuwa nzuri sana, lakini nyakati fulani walitumia hoja ambazo wanahistoria wangeweza kutumia. Kwa mfano, ikiwa tuna nyenzo au aina ya nyenzo ambazo zimethibitishwa sio tu katika chanzo kimoja,

inashuhudiwa, tuseme, katika nyenzo iliyoshirikiwa kati ya Mathayo na Luka, inashuhudiwa pia katika Marko.

Kwa mfano, Yesu alitoa mifano. Yesu alizungumza kuhusu ufalme. Hili ni jambo ambalo wanahistoria wangesema, vema, hili linashuhudiwa vyema sana.

Tena, kigezo cha aibu ni kigezo kizuri, nadhani. Na jambo ambalo kanisa la kwanza halingetaka kusema, lisingependa kulirekebisha. Kwa mfano, kanisa halingefanya Yesu kusulubiwa kwa shtaka la kuwa, akidai kuwa mfalme wa Wayahudi, kwa sababu hiyo ilimaanisha kwamba aliuawa kwa shtaka la uhaini mkubwa.

Mtu yeyote katika Milki ya Kirumi aliyemfuata angeweza kuhesabiwa kuwa msaliti. Hilo si jambo ambalo ungetaka kutengeneza. Pia usingependa kufidia Yesu kubatizwa na Yohana Mbatizaji, ambaye alikuwa akihubiri ubatizo wa toba kwa ajili ya ondoleo la dhambi.

Sasa, Yesu hafanyi hivyo kwa sababu anahitaji kusamehewa, lakini Yesu anajihusisha na watu wake katika ubatizo huo. Na tena, pengine hungetaka kumfanya Yesu akisema, Baba, si mapenzi yangu, bali yako yatendeke. Au Yesu akisema, hakuna ajuaye siku wala saa, hata jua.

Hayo ni mambo ambayo kanisa la kwanza pengine lisingetaka kutengeneza. Pia kuna kigezo cha mazingira ya Palestina au mazingira ya Yudea na Galilaya. Yaani, kuna sifa nyingi katika Injili zinazolingana na mazingira ya Yesu, lakini haziendani na mazingira ya kanisa la baadaye.

Vema, wanahistoria hawangesema mambo hayo yalitungwa. Sasa, kwa mtazamo wa imani, tunakubali mambo hayo. Unajua, tunawaamini waandishi wa Injili.

Wakati mwingine unahitaji kujiamini tu. Wasomi wakati mwingine hufanya kazi na kile kinachoitwa hermeneutic ya tuhuma. Na nilipokuwa nikifanyia kazi hilo kwa ajili ya mojawapo ya vitabu vyangu vya usomi wa historia ya Yesu, unajua, nilikuwa nikitumia mbinu ya kitaalamu kusema, Sawa, hapa kuna kiwango cha chini kabisa ambacho wanahistoria wanaweza kusema.

Sio kusema kwamba ndivyo tu tunaamini kwa kweli, kwa sababu kila mtu anakubali kwamba kiwango cha chini cha kile unachojua kutoka kwa mbinu za kihistoria sio yote yaliyotokea. Na kwamba ikiwa una chanzo cha kuaminika, unaweza kutegemea chanzo cha kuaminika. Lakini niliingia kwenye njia hii kiasi kwamba mke wangu angeniambia kitu na ningemwambia, unaweza kunipa ushahidi kwa madai hayo? Sasa, ninaweza kuwahakikishia kwamba, vema, sijui, labda utamaduni wenu ni tofauti, lakini hakika niliingia matatani kwa hilo.

Na nilichopaswa kufahamu ni kama una chanzo cha kuaminika, huhitaji ushahidi wa nje kila wakati. Chanzo chenyewe ni ushahidi. Na tunahitaji kuchukua hilo kwa umakini sana, haswa tunapopata chanzo hicho kuwa cha kutegemewa katika visa vingine.

Kuna udhaifu wa njia hizi za uhakiki wa fomu za jadi. Na hiyo ilikuwa hasa wakati walitumiwa kusema, vizuri, unajua, ikiwa haifai kigezo hiki, basi sio sahihi. Kwa mfano, walijaribu kutumia kigezo cha kutofanana.

Ikiwa kitu kilisemwa mara kwa mara na waalimu wengine wa Kiyahudi, walisema, vizuri, basi ikiwa inahusishwa na Yesu, hatujui kwamba Yesu alisema kweli. Huenda ilikopwa kutoka kwa watu wengine. Ama kama kanisa la baadaye lilikubaliana nalo, basi walisema, vema, basi Yesu labda hakulisema kwa sababu kanisa la baadaye linaweza kuwa lilimtengenezea.

Sasa, ikiwa wanafunzi wangu wangetoka na kukubaliana na baadhi ya mambo niliyosema, je, tuseme kwamba sikusema kamwe mambo hayo kwa sababu wanafunzi wangu walikubaliana nayo? Hiyo ndiyo hatari ya mbinu kama hiyo. Au nikitokea kukubaliana na baadhi ya mambo waliyosema baadhi ya wanachuoni, je, hiyo itamaanisha kwamba sikuyasema kweli, kwamba yamekopwa tu kutoka kwa wanachuoni wengine? Kwa hiyo kigezo hicho ambacho kilitumiwa dhidi ya kutegemewa kwa Injili kimeangukia kando ya wasomi wengi. Haitumiwi kwa ujumla.

Na vigezo vingi ambavyo watu walitumia, Rudolf Bultmann alitumia vigezo vingi katikati ya karne ya 19 kuzungumzia jinsi mila zilivyopanuliwa au kupunguzwa. Lakini EP Sanders mnamo 1969 ilionyesha kuwa hizo zilikuwa na dosari. Kwa mfano, chukua tu Bultmann ambaye alikubali kwamba Mathayo alitumia Marko.

Lakini Mathayo, alisema, unajua, vyanzo vya baadaye vinapanua vyanzo vya awali. Mathayo mara nyingi anafupisha hadithi za Marko. Kwa hivyo, haifanyi kazi hata kwa vigezo vya Bultmann mwenyewe.

Kwa hivyo, wanazuoni wengi wamepinga hilo. Aina maarufu za mambo unayoona kwenye Mtandao kuhusu motifu kuhusu Yesu kuazimwa kutoka kwa dini za mafumbo na kadhalika, hata hazimo katika mazungumzo ya kielimu. Hayo ni, hayo ni mawazo ya watu tu.

Ulinganifu mwingi ambao watu hutengeneza ni ulinganifu ambao walichukua kutoka kwa Yesu na kusoma katika dini za mafumbo na wamesoma dini za mafumbo. Mambo haya ni baadaye, karne nyingi baadaye, wakati dini za siri zilikuwa zikikopa kutoka kwa Ukristo kwa sababu ulikuwa maarufu. Na baadhi yao hata hawajatoa zamani kabisa.

Kwa kweli, wengi wao wameundwa tu na watu wa kisasa kwenye mtandao. Vyovyote vile, wasomi walisonga mbele kwa kile kilichoitwa, katika miaka ya 1970, walihamia kwenye kile kilichoitwa historia ya urekebishaji, historia ya kuhariri. Kwa hivyo, una vyanzo hivi tofauti.

Unafanya nini nao? Ninamaanisha, hiyo inakusaidiaje katika kuhubiri, kwa mfano? Ikiwa Mathayo ana kitu katika Marko, ikiwa atabadilisha maneno, hiyo inatuambia nini? Mathayo anahubirije kutoka kwa Marko? Luka anahubirije kutoka kwa Marko? Na ikiwa Mathayo anafanya badiliko fulani mara kwa mara, labda tunaweza kujifunza kutokana nalo. Kwa mfano, Mathayo anazungumza juu ya ufalme wa mbinguni. Marko anazungumza juu ya ufalme wa Mungu.

Mathayo anatumia ufalme wa Mungu mara nne au tano tu. Kila mahali pengine anabadilisha usemi, ufalme wa mbinguni. Kwa nini ni hivyo? Je, inatufundisha kitu cha kitheolojia? Au labda ni Mathayo tu anayeiweka kwa njia ambayo inajulikana zaidi kwa watazamaji wake.

Marko alikuwa akiandikia hadhira pengine huko Roma au mahali fulani kama hiyo. Wasikilizaji wa Marko wanajumuisha watu wengi wa Mataifa ambao hawangejua maana ya ufalme wa mbinguni. Kwa hivyo, Mark aina ya kutafsiri kwa watazamaji wake.

Mathayo anaweza kuitafsiri tena kwa hadhira ya Kiyahudi. Haya ni mambo tunaweza kuona tofauti. Hatujui kwa nini kila wakati.

Lakini Injili kwa uwazi na bila shaka zina tofauti. Usiruhusu mtu yeyote akuambie kwamba hawana tofauti. Katika Marko, Yesu analaani mtini.

Anaingia ndani na kulisafisha hekalu. Wanafunzi wa Yesu wanapata mtini umenyauka. Na kisha Yesu anatoa somo la imani.

Katika Mathayo, Yesu aliulaani mtini. ule mtini ukanyauka mara moja. Yesu anatoa somo la imani kisha analisafisha hekalu.

Sasa, je, hiyo ina maana kwamba Yesu alilaani mitini miwili, na mmoja ukanyauka mara moja na mwingine ulikuwa umenyauka wakati waliporudi? Na Yesu anatoa somo moja la imani mara zote mbili? Wakati fulani wanafunzi walichelewa kupata vitu, lakini kwa kawaida si polepole hivyo. Mawazo yangu hapa ni kwamba Mathayo anafanya kile anachofanya mara nyingi. Anapanga mambo katika mfuatano wa kimantiki.

Sasa, Marko anatuambia jambo fulani, pia. Ninamaanisha, Yesu analaani mtini kama mfano wa kuigiza kisha anaingia ndani na kulisafisha hekalu, ambalo lina majani lakini halina matunda, kwa njia fulani. Hawazai matunda ya toba.

Hawazai matunda ya kumtumikia Mungu. Lakini katika kisa cha Mathayo, anapenda kupanga mambo kwa utaratibu sana. Na tena, kile tulichoona hapo awali, hiyo ni kawaida katika wasifu wa kale.

Wasifu wa kale walifanya hivyo wakati wote. Sio shida. Hiyo ni sehemu tu ya aina.

Tunaweza kulinganisha vifungu sambamba na ufalme wa Mungu na ufalme wa mbinguni na kadhalika. Historia ya uhariri au historia ya uhariri huuliza kwa nini. Kwa nini mabadiliko fulani yalifanywa? Shida ilikuwa kwamba baadhi ya wakosoaji wa mapema wanaofanya ukosoaji wa urekebishaji walibeba hii mbali sana.

Walijaribu kueleza kila kitu kwa msingi wa Mark na Q, na walidhani kwamba chochote ambacho hawakuweza kuwa nacho kutoka kwa vyanzo hivyo lazima kilibuniwa, kana kwamba hizo ndizo vyanzo pekee vilivyokuwepo nyuma, kwa sababu tu hizo ndizo vyanzo pekee tunazofikiri tunazo leo. Pia, walisema chochote kinachoendana na mtindo wa mwandishi lazima kiwe kimeundwa tu na mwandishi. Waandishi huweka mambo kwa mtindo wao kila wakati.

Hiyo ilikuwa mazoezi ya kawaida katika fasihi ya zamani. Luka anabadilisha mtindo wa Marko anapotumia Marko. Kwa hivyo, mambo haya hayakuwa sahihi sana kwa upande wa wakosoaji wa urekebishaji.

Pia, kwa njia, hii itavutia zaidi tunapoendelea. Hivi sasa, hii ndiyo sehemu ya kozi ambayo inachosha zaidi, pengine, ikiwa si jambo ambalo unavutiwa nalo. Sehemu iliyosalia ya kozi itasisimua zaidi.

Lakini nilitaka tu kushughulikia mambo haya kwa sababu haya ni mambo ya kawaida ambayo yanashughulikiwa kwa jadi, angalau katika madarasa ya Magharibi na kadhalika. Lakini sitatumia wakati mwingi juu yao. Tofauti haimaanishi kutokutegemewa.

Mara nyingi, una tofauti kati ya wanahistoria wa kale, na bado wanahistoria wa kisasa wanazitumia kwa habari za kihistoria. Hawafikirii hilo kuwa tatizo. Luther hakufikiri hilo kuwa tatizo alipokuwa akisoma Injili.

Tatizo jingine la ukosoaji wa kupunguza ni kwamba sio mabadiliko yote yanachochewa kitheolojia. Luka anasafisha sarufi ya Marko, kama tulivyotaja. Mathayo anaifanya lugha ya Marko iwe sahihi zaidi anapofafanua Herode Antipa si mfalme, bali kama mtawala mkuu, au hasa anamfafanua hivyo.

Ufalme wa Mbinguni ni njia ya kuuhusisha na hadhira ya Mathayo. Pia, Mathayo wakati mwingine hufupisha Marko kwa vizuizi vya nafasi. Katika Marko, mtu

aliyepooza anashushwa kwenye paa, na Yesu anamsamehe dhambi zake na kumponya.

Katika Mathayo, Yesu anasamehe dhambi zake na kumponya, lakini hataji paa. Je, hiyo inamaanisha kwamba kitheolojia Mathayo anapinga uharibifu wa mali binafsi? Nadhani pengine Mathayo anaiacha tu kwa sababu ya nafasi, na anaifupisha na kupata tu nukta kuu ya kitheolojia ya simulizi. Ufafanuzi ulikuwa zoezi la kawaida la balagha katika nyakati za kale.

Unaporudisha akaunti, ulitakiwa kuwa na uwezo wa kuwaambia kwa maneno yako mwenyewe. Kwa hivyo, wakosoaji na watetezi walio na taarifa potofu wakati mwingine hufanya makosa sawa, wakidhani kuwa tofauti za maneno au mfuatano humaanisha kuwa kitu hicho si sahihi. Hiyo hailingani na kile tunachojua kuhusu aina ya wasifu au historia ya kale.

Lakini shida kubwa ya ukosoaji wa urekebishaji ilikuwa hii. Kile ambacho mwandishi hujumuisha ni muhimu sawa na kile ambacho mwandishi hubadilisha. Kwa hivyo, ikiwa ninasimulia hadithi ambayo mke wangu aliniambia, sio muhimu tu kile ninabadilisha katika hadithi yake.

Ni muhimu pia kile ninachohifadhi kutoka kwa hadithi yake. Namaanisha, ninasimulia hadithi yake kwa sababu. Kwa hiyo leo, mkazo umeenda zaidi ya kuangalia tu kile ambacho mwandishi anabadilisha, kana kwamba wasomaji wote wa injili ya Mathayo au wasikiaji wa injili ya Mathayo kwa sababu kwa kawaida mtu mmoja angeisoma na kutaniko lingeisikia.

Sio muhimu tu kile ambacho wasikilizaji wangesikia kikibadilishwa kutoka kwa Marko kana kwamba wana Marko mbele yao. Lakini ni muhimu jinsi injili yote ya Mathayo inavyolingana, jinsi injili yote ya Marko inavyolingana, na kadhalika. Kwa hivyo, kufuatilia mada kupitia injili, na hiyo ndiyo njia kuu tutakayotumia.

Hatutazingatia zaidi aina hizi zingine za maelezo. Tutazingatia hasa kile ambacho Mathayo anatuambia, na kile ambacho Mathayo anatumfundisha. Sasa, katika suala la kutegemewa kwa injili, tunasogea hadi kwenye sehemu zingine zinazofaa zaidi.

Injili zinategemeka kadiri gani? Je, unaweza kutetea uhalisi wao? Tukirejea swali la kihistoria, hapa kuna baadhi ya nukta ambazo wanazuoni wamezifikia ambazo zimesimama kidete. Aina, injili ni wasifu na, kwa hivyo zina nia ya kihistoria. Injili hutumia vyanzo vilivyoandikwa vilivyotungwa punde tu baada ya matukio ambayo yanaeleza.

Injili pia zina mapokeo mazuri ya mdomo yanayotokana na mashahidi waliojionea. Tunaweza kuona hili hasa tukiangalia Luka sura ya 1, mstari wa 1 hadi 4. Kwa sababu ya injili zote, Luka ndiye anayetupa mbinu yake, ambaye anaiweka kwa ajili yetu

hapo mwanzo. Katika mstari wa 1, tunaona kwamba anatumia vyanzo vilivyoandikwa.

Anaweza kufikia angalau vyanzo vilivyoandikwa. Mstari wa 2, anaweza kupata vyanzo vya mdomo kutoka kwa mashahidi waliojionea. Alitumia hizo.

Katika mstari wa 3, Luka alithibitisha hili kwa uchunguzi wake mwenyewe. Katika mstari wa 4, Luka hakuweza kupata mbali na kufanya mambo kwa sababu nyenzo tayari inajulikana sana katika kanisa la kwanza. Sasa, huna haja ya kuwa na wasiwasi ikiwa haukupata yote hayo mara ya kwanza kwa sababu hiyo ni muhtasari wangu wa kile ninakaribia kuelezea kwa undani zaidi.

Uchumba wa Luka unahojiwa sana. Wasomi wengi wanaweka Luka kati ya 62 na 90. Sasa, wanazuoni wa kihafidhina wana mwelekeo wa kutaja Luka, vizuri, wasomi wa kihafidhina katika safu hii pia.

Lakini baadhi ya wasomi wa kihafidhina wanasema Luka hadi miaka ya 60. Wengine wanachumbiana naye katika miaka ya 70. Wengine hata wanachumbiana naye katika miaka ya 80.

Kuna wasomi wengine ambao waliandika Luka hata baadaye, wasomi wachache, sio wasomi wa kihafidhina. Lakini katika suala la kabla ya 62, wasomi kwa kawaida si tarehe Luka kabla ya 62 kwa sababu kitabu cha Matendo kweli mwisho karibu mwaka 62. Lakini kwa vyovyote vile, Matendo ni juzuu ya pili ya Luka na Matendo pamoja.

Lakini kufikia wakati Luka anaandika, nitachukua tu tarehe ya wastani ya karibu 75, ambayo pia hutokea kuwa kuhusu masafa ambayo nadhani labda ni sahihi. Lakini unaweza kwenda kwa njia yoyote. Inaweza kuwa katika miaka ya 60.

Wengine wamebishana kwa hilo pia. Inaweza kuwa baadaye pia. Lakini mahali fulani katika safu hii, ninachukua safu ya wastani ya takriban 75.

Kufikia wakati Luka anaandika, watu wengi tayari wameandika juu ya Yesu. Tuliona hilo mapema. Kwa hivyo ndani ya takriban miongo minne na nusu ya matukio.

Sasa, ikiwa mtu fulani angekuja na kusema mambo ambayo tulijua kuhusu miongo minne na nusu iliyopita kwa kweli hayangeweza kutokea, mambo ambayo tulijua kutoka kwa wazazi wetu. Je, matukio ya miongo minne na nusu mbele yetu yamegubikwa na amnesia? Baadhi yetu, sipendi kuwaambia umri wangu, lakini baadhi yetu tulikuwa karibu miongo minne na nusu iliyopita. Na sisi ambao hatukuwa, tunajua watu ambao walikuwa.

Kwa hivyo, hii ni ndani ya kumbukumbu hai ya mashahidi wa macho. Hili ni jambo ambalo liko ndani ya historia ambalo linaweza kuthibitishwa. Luka pia anazungumza juu ya kupatikana kwa vyanzo vya mdomo katika mstari wa pili.

Anasema, kama vile vyanzo hivi vilipokezwa kwetu na wale ambao tangu mwanzo walikuwa mashahidi na watumishi wa neno. Na katika muktadha wa kitaalamu kuhusu mapokeo simulizi, peridotomy, lugha kupita chini, inahusiana na aina ya mafundisho makini ambayo yangepitishwa na walimu kwa wanafunzi, tuseme katika shule za falsafa au kadhalika, ambapo walitarajiwa kuendeleza ufundishaji wa mwalimu. Sasa, ninayo hapa picha ya Anna Gulick, jirani yangu ambaye sasa, ninaamini, ana umri wa miaka 96.

Na Anna japo anatoka marekani japo marekani haifahamiki kwa kuwa na kumbukumbu nzuri sana maana tunafanya kila kitu kwenye computer sasa hivi ila Anna ana miaka 96. Alizaliwa kabla ya hayo yote. Alizaliwa kabla ya televisheni.

Alizaliwa kabla, nadhani, kabla ya redio, hakika kabla ya watu kutumia redio sana. Alizaliwa katika enzi huko Merikani wakati watu wangekaa kwenye ukumbi wao wa mbele na kusimulia hadithi. Na wangesimulia hadithi za familia.

Na anakumbuka hadithi kutoka kwa familia yake ambazo zinarudi miaka ya 1700. Na nimeweza kurudi nyuma na kuthibitisha baadhi ya habari hii na vyanzo vya nje. Kwa hivyo mapokeo simulizi katika tamaduni zinazothamini mapokeo simulizi yanaweza kupitishwa kwa usahihi kwa mamia ya miaka.

Na hilo limekuwa kweli hata katika baadhi ya tamaduni ambazo haziithamini leo bali ziliithamini zamani. Sasa, jinsi ilivyo sahihi inategemea utamaduni na inategemea watu wanaoisambaza. Lakini uhamishaji wa mdomo ulikuwa sahihi kadiri gani? Naam, hapa kuna muhtasari wa kile nitakachozungumzia juu ya somo hili.

Tunahitaji kuangalia kukariri katika mambo ya kale. Tunahitaji kuangalia maelezo na mikusanyo ya maneno na ushahidi wa mdundo wa Kiaramu katika Injili na umashuhuri wa mashahidi waliojionea kanisani. Nitazingatia sana kukariri zamani kwa sababu hiyo ndio sehemu ambayo kawaida wanafunzi wangu hawajui kuihusu, hawana habari kuihusu.

Kwa kawaida haijumuishwi katika vitabu vingine vya kiada na kadhalika. Lakini kipindi cha mdomo pekee, wakati habari ilipokuwa ikipitishwa kwa mdomo kabla ya kuandikwa, haiwezi kuwa ndefu zaidi ya kipindi kati ya huduma ya hadhara ya Yesu na kuandikwa kwa Marko. Hiyo ndiyo ndefu zaidi inayoweza kuwa.

Na kwa wastani, wasomi huweka tarehe hiyo kama miaka 40. Inaweza kuwa chini sana kuliko hiyo. Hatujui.

Lakini kwa wastani, wasomi huweka tarehe hiyo karibu miaka 40. Hiyo haimaanishi kwamba mapokeo ya mdomo yalikuwa bado hayaendelei. Papias mwanzoni mwa karne ya pili anasema bado ilikuwa ikiendelea katika siku zake.

Na kwa kweli alipenda mapokeo ya mdomo kuliko alivyopenda Injili zilizoandikwa. Lakini iwe hivyo, kipindi cha mdomo pekee kabla ya mambo kuanza kuandikwa hakiwezi kuwa zaidi ya kizazi kimoja. Kuhusiana na jinsi kumbukumbu zinavyoweza kuwa sahihi, wasimuliaji wa hadithi wa kukariri wanaweza kusimulia hadithi kwa saa nyingi.

Nitafanya haya kwa undani zaidi pia. Wazungumzaji, mojawapo ya kazi tano za msingi za hotuba ilikuwa kuweza kukariri hotuba yako na kuweza kuirudia kutoka kwenye kumbukumbu. Wakati mwingine hotuba hizi zilikuwa na urefu wa masaa kadhaa.

Elimu ya msingi inasisitiza kukariri. Wanafunzi wa walimu, hilo lilikuwa jukumu lao kuu. Walitakiwa waweze kupitisha yale ambayo mwalimu wao aliwaambia.

Mara nyingi mambo haya yangeandikwa ndani ya kizazi au vizazi viwili vya mapokeo haya ya mdomo, wakati mwingine hata mapema zaidi. Na tena, kwa habari ya Injili, hatujui ya kwanza ilikuwa nini. Lakini tunajua ya kwamba haiwezi kuwa baadaye zaidi ya Marko, kwamba iliandikwa.

Kwa upande wa kusimulia hadithi, hii haikuwa tu miongoni mwa watu walioelimika ambao wangeweza kukumbuka hadithi hizi. Bedi nyingi za watu wasiojua kusoma na kuandika, watu ambao hawakujua kusoma na kuandika, wangeweza kukariri Iliad na Odyssey nzima. Hivi ni vitabu viwili virefu.

Ninamaanisha, kwa maneno ya zamani, Iliad ina urefu wa vitabu 24. Na hawa wababaishaji wa zamani waliodharauliwa na watu kuwa hawana elimu, waliodharauliwa na wasomi kuwa hawana elimu, wangeweza kurudia haya kutoka kwa kumbukumbu. Na wakati mwingine wangeweza kubadilika kidogo katika utendakazi, lakini mara zote wangerudi kwenye hadithi ile ile ya msingi.

Waliyokuwa nayo kwa moyo. Sasa, kwa suala la kumbukumbu zilizofunzwa kwa uangalifu, nitakupa mfano uliokithiri. Hii haimaanishi kuwa wastani, lakini kukuonyesha tu jinsi kumbukumbu za kumbukumbu au kukariri mambo kulivyokuwa muhimu zamani.

Seneca Mzee, alisema, unajua, nilipokuwa mdogo, kumbukumbu yangu ilikuwa bora zaidi kuliko ilivyo sasa. Nilipokuwa mdogo, niliweza kurudia majina 2,000 kwa mfuatano ambao nilitoka kuyasikia. Niliweza kukariri hadi aya 200 nilizopewa kinyume.

Alisema, sawa, sasa kwa kuwa mimi ni mzee, kumbukumbu yangu sio nzuri sana, lakini nitafanya bora yangu. Na kisha anaendelea katika kitabu chake, *The Controversiae*, kusimulia sehemu ndefu za hotuba zaidi ya 100 ambazo alisikia kutoka kwa wanafunzi wenzake katika shule ya hotuba kizazi mapema. Kwa hivyo, miongo kadhaa baadaye, anarudia katika uzee wake, hotuba hizi za mazoezi ambazo alisikia kutoka kwa wenzake katika ujana wake.

Sasa, kumbukumbu yangu sio nzuri. Ninakumbuka katika darasa langu la homiletics kile nilichohubiri. Sikumbuki ni nini mtu mwingine yeyote alihubiri.

Lakini Seneca Mzee angeweza kufanya hivyo. Alikuwa wa kipekee, lakini kuna wengine. Tunasoma juu ya mtu ambaye alisikiliza mnada siku nzima, na mwisho wa siku, angeweza kurudia kila kitu kilichouzwa, bei ambayo kiliuzwa, na mtu ambaye aliuzwa bila noti, kwa kumbukumbu tu.

Au mtu mwingine ambaye alienda kusoma mashairi. Aliyekuwa mbele alikuwa anasoma shairi, na yule wa nyuma mwisho wa kusoma akaruka na kusema, huo ni wizi. Niliandika shairi hilo.

Uliiba shairi langu. Na yule aliyekuwa mbele alikuwa akigugumia kwani hakujua la kufanya. Angewezaje kuthibitisha kwamba aliandika shairi hilo? Na kisha yule mtu wa nyuma akasema, lah, anatania tu.

Nilitaka tu kukuonyesha jinsi kumbukumbu yangu ilivyokuwa nzuri. Niliikariri tu ulipokuwa unaisoma. Kwa hiyo, alikuwa amethibitisha, alisema, ninaweza kuthibitisha kwamba ni yangu kwa sababu aliikariri.

Lakini aliikariri kwa sababu aliikariri huku akisikia ikisomwa. Alikuwa akijionyesha tu. Huo ni msisitizo wa kumbukumbu ambao unazidi sana mkazo kwenye kumbukumbu, angalau katika nchi za Magharibi leo.

Katika tamaduni zingine, bado tunasisitiza sana kumbukumbu. Katika baadhi ya maeneo ambapo watu hawawezi hata kuelewa Kiarabu na wanaweza kukariri Kurani nzima kwa kumbukumbu. Huo ni msisitizo wa kumbukumbu ambao haupo huko Magharibi.

Lakini katika sehemu nyingi za ulimwengu, watu hukazia kumbukumbu zaidi. Ni zawadi ya thamani. Kwa upande wa hotuba, tena, moja ya kazi tano za msingi za wasemaji ilikuwa kuweza kukariri hotuba.

Hata hotuba ambazo mara nyingi zilikuwa na urefu wa saa kadhaa. Na wanafunzi walifundishwa kuweza kufanya hivyo. Sasa, kwa upande wa wanafunzi wa kale, kulikuwa na aina mbili kuu za elimu ya juu katika ulimwengu wa kale.

Moja ilikuwa hotuba, ambayo ilikuwa hotuba, kuzungumza kwa kitaaluma kwa umma. Nyingine ilikuwa falsafa. Hiyo ilikuwa miongoni mwa Mataifa.

Miongoni mwa Wayahudi, bila shaka, elimu ya juu ililenga hasa Torati, na juu ya maandiko. Wanafunzi wa zamani, kumbukumbu, na kuchukua kumbukumbu. Kumbukumbu ilikuwa yenye ufanisi zaidi katika vizazi vya kwanza hadi viwili.

Ndani ya kumbukumbu hai ya mashahidi waliojionea, mambo hayo yangepitishwa kwa uangalifu na mashahidi waliojionea. Na wale walioshauriana nao na wakaweza kuwauliza maswali. Pia ilipitishwa kwa uangalifu haswa katika mazingira ya shule.

Wanafunzi walifanya mazoezi na kupitisha ujumbe wa mwalimu wao. Naam, mambo hayo yote mawili yanafaa kwa Injili. Mekanisa hayakuwa mazingira ya shule.

Hili limekuwa suala la mjadala, lakini mekanisa hayakuwa mazingira ya shule. Lakini wengi wa viongozi wake mashuhuri, na kimsingi kila mtu anakubali juu ya hili, wengi wa viongozi wake mashuhuri hawakuwa mashahidi waliojionea tu, bali walikuwa wanafunzi wa mwalimu. Ni wazi kwamba Yesu alikuwa mwalimu.

Wanafunzi wake walikuwa wanafunzi waziwazi. Wanafunzi walipaswa kujifunza mafundisho ya mwalimu wao na kuweza kuyapitisha. Tena, hiyo haihitaji kuzipitisha kwa neno moja.

Ufafanuzi ulikuwa jambo la kawaida. Ingawa, kama tutakavyoona, kuna sifa nyingi za mafundisho ya Yesu katika Injili zinazotumia aina ya maneno ambayo yangetumiwa huko Galilaya, si maneno ambayo yangetumiwa baadaye. Sifa kuu ya elimu ya zamani ilikuwa kukariri.

Ni maarufu sana, na imeenea sana katika kiwango cha msingi. Katika ngazi ya msingi, wangekariri maneno ya walimu maarufu. Kwa hivyo, tena, hii ilikuwa sehemu ya tamaduni pana.

Na watu ambao hawakuwa na elimu hiyo bado wangukuwa sehemu ya utamaduni ambapo kukariri ni muhimu. Katika ngazi ya juu zaidi, katika elimu ya juu, ambayo ingekuja kuanzia katikati ya ujana, wanafunzi wa Yesu yamkini walikuwa wengi katika ujana wao. Elimu ya juu itajumuisha kukariri kwa wasemaji, kukariri hotuba nyingi na vifungu muhimu kwa hotuba.

Lakini pia, katika shule za falsafa, ungeweza kukariri mafundisho ya mwanzilishi wa shule au kukariri mafundisho ya mwalimu wako. Misemo inayohusishwa na waanzilishi wa shule za Kigiriki ilipitishwa na washiriki wa kila shule kutoka kizazi kimoja hadi kingine. Mafundisho ya waanzilishi mara nyingi yakawa ya kisheria kwa jamii zao.

Na mara nyingi, basi, wanafunzi wangetoka na kutangaza mafundisho ya walimu wao. Hili tunalionga katika idadi ya shule tofauti za falsafa. Lukian, akiandika mwanzoni mwa karne ya 2, akizungumza juu ya wanafalsafa, anazungumza juu ya mwanafunzi wa falsafa anayefanya mazoezi ya mihadhara ya siku iliyopita akilini mwake.

Huo ulikuwa msisitizo wa pekee miongoni mwa Pythagoreans. Kulingana na mapokeo waliyopitia, watu wa Pythagoras hawakuruhusiwa kutoka kitandani asubuhi hadi warudie kila kitu ambacho mwalimu wao alikuwa amewafundisha siku iliyopita. Sasa fikiria, ikiwa mtihani wako juu ya kile ninachokupa sasa ungekuwa kesho asubuhi kabla ya kuamka kitandani, itabidi urudie kila kitu nilichokufundisha.

Hiyo ingekupa ujuzi mkubwa wa kukariri. Kweli, bila shaka, sikujaribu. Jambo ni kwamba watu walitarajia wanafunzi wa walimu waweze kurudia mafundisho ya walimu wao.

Sio kila mtu alienda mbali na Pythagoreans, lakini ilikuwa muhimu. Na haikuwa maneno tu. Pia ilihusu matendo.

Walimu wangetenda kwa njia fulani. Wanafunzi wangesema, vema, hii lazima iwe tabia sawa kwa sababu mwalimu wangu alifanya hivyo. Kwa hiyo wakati mwingine ulikuwa na marabi ambao wangesema, vema, najua kwamba tabia kama hiyo haiwezi kuwa kinyume na Torati, haiwezi kuwa kinyume na sheria, kwa sababu Rabi fulani na fulani alikuwa akifanya hivi.

Kwa kweli, kuna hadithi moja iliyosimuliwa katika Talmud ambapo rabi alikuwa akijiandaa kukaa peke yake na mke wake na akapata mfuasi chini ya kitanda chake. Akasema, unafanya nini chini ya kitanda changu? Mwanafunzi akajibu inasemekana kwamba ni lazima tujifunze kila kitu kutokana na tabia ya mwalimu wetu. Bila kusema, mwanafunzi alipata shida.

Lakini lengo la hadithi ni kwamba wanafunzi waliamini kwamba walipaswa kujifunza kutoka kwa mfano wa walimu wao. Na haikuwa kumbukumbu ya mtu mmoja tu. Kama ninavyosema kwa mtu mmoja, wao humwambia mtu mwingine.

Inaenda karibu na watu elfu moja, na unaporudi, kuna uwezekano kwamba mtu katika mnyororo huo atakuwa ameharibu. Huu sio upitishaji wa mnyororo. Hii ndio inaitwa net transmission.

Hiyo ni, haitegemei tu mtu mmoja kuipitisha, lakini kulikuwa na jumuiya ya wanafunzi. Wote walikuwa wamesikia mafundisho ya mtu huyu. Ikiwa mtu fulani alichapisha jambo fulani au mtu fulani alisema jambo ambalo mwalimu alisema ambalo kwa kweli linapingana na roho ya mafundisho ya mwalimu, lingekanushwa mara moja na watu wengine wengi.

Vivyo hivyo, ikiwa unafundisha darasani au unafundisha kutaniko, kutakuwa na watu wengi ambao watakusikiliza. Huenda baadhi ya watu wakaelewa kwa njia isiyo sahihi, lakini tunatumai kwamba watu wengi huko wataelewa ulichosema. Na hivyo, hii ni kumbukumbu ya jumuiya, ambayo husaidia zaidi.

Sasa katika suala la kuandika, hatujui kwa hakika kwamba mfuasi aliandika kumbukumbu wakati Yesu alipokuwa akifundisha. Lakini hakika inawezekana. Wanafunzi mara nyingi huchapisha mafundisho ya walimu wao.

Hilo lilitarajiwa. Hilo lilikuwa likiendelea kwa zaidi ya nusu milenia kufikia wakati Yesu alipoanza kufundisha. Hiyo ilikuwa kweli katika taaluma zote mbili za hali ya juu.

Ilikuwa kweli katika falsafa na katika rhetoric. Nitakupa tu mfano kutoka kwa rhetoric. Quintilian alikuwa profesa wa hotuba, profesa wa hotuba.

Wanafunzi wa Quintilian, ambao walikuwa wavulana, walichukua maelezo ya uangalifu kwenye mihadhara yake hivi kwamba walitoka na kuchapisha kitabu kwa jina la mafundisho yake, ambayo Quintilian alijibu, kwa kweli hii ilikuwa sahihi. Kwa kweli, hata ilikuwa sahihi sana kwa sababu walinasa baadhi ya makosa yangu ya kisarufi katika maandishi yao na ningetamani wangeniruhusu niisahihishe kwanza. Kwa hivyo, ukiandika maelezo juu ya kile ninachosema sasa, unawajibika kwa kile unachosema.

Hakikisha umeweka jina lako pia. Lakini hata hivyo, walichukua maelezo sahihi sana. Sasa wanafunzi wa Kiyahudi walielekea kutoandika maelezo mengi kwa sababu ya msisitizo mzito juu ya mazungumzo.

Lakini walichukua madokezo kadhaa, wakati mwingine, kama vifaa vya kumbukumbu ili kuwasaidia kukumbuka vitalu vikubwa vya nyenzo. Miongoni mwa wanafunzi wa Yesu, hatujui kuhusu kiwango cha elimu cha wengine, ingawa wavuvi walielekea kuwa bora kuliko wakulima, kuliko watu wengi. Lakini kwa hakika, mtoza ushuru angekuwa na ujuzi wa kuandika maelezo kama hayo.

Na mapokeo ya Kikristo ya baadaye, tena Papias adokeza kwamba kwa kweli, Mathayo, mtoza-kodi, aliandika maandishi juu ya mafundisho ya Yesu na, wakati fulani alichapisha maelezo juu ya mafundisho ya Yesu. Hatujui kwa hakika ikiwa alizichukua wakati huo au labda alizichukua baada ya ufufuo. Lakini kwa vyovyote vile, mambo haya pengine yalikuwa yakiandikwa na mtu fulani wakati kumbukumbu zao zilikuwa bado safi kwa sababu hilo lilikuwa la kawaida sana, hasa baadaye.

Lakini tena, katika mapokeo ya Kiyahudi ambapo hawakuandika maelezo, haikuwa kwa sababu walisema hatujali kuhusu yale ambayo mwalimu alisema. Ni kwa sababu walisisitiza ujuzi wa kumbukumbu. Kizazi, vizazi viwili baadaye, inaweza kuwa tofauti.

Lakini kufikia wakati huo, kwa habari ya Injili, tunajua mambo yanaandikwa. Wanafunzi wa Kiyahudi wa Yesu, wanafunzi wa Kiyahudi kutokana na kile tunachojua kutoka kwa vyanzo vyetu kuwahusu, walisisitiza sana kukariri. Josephus anatuambia kwamba kukariri maandiko ilikuwa muhimu sana.

Kwa hivyo, kukariri lilikuwa suala kubwa. Rabi mmoja alimsifu mwanafunzi kuwa sawa na tanki zuri la maji ambalo halipotezi hata tone moja la maji, akikumbuka kila kitu ambacho mwalimu alimfundisha. Sasa, baadhi ya watu wanasema, vema, ushahidi huu kutoka vyanzo vya Kiyahudi ni wa baadaye kuliko Injili.

Ushahidi kutoka kwa Josephus sio baadaye sana. Ushahidi kutoka kwa marabi ni baadaye sana. Lakini inaendana na ushahidi mwingine wote tulio nao kutoka kwa vyanzo vya kale.

Tena, hii ni kipande kimoja tu cha ushahidi wetu. Lakini ushahidi wetu wote unaweka pamoja pointi katika mwelekeo mmoja. Kwa hiyo, ikiwa mtu atakuja na kusema, vizuri, huwezi kukubali ushahidi huu, huwezi kukubali ushahidi huo, na akafafanua ushahidi wote na kusema, kwa kweli, habari sahihi ni kinyume kabisa na kile ambacho ushahidi wetu wote unasema, siwezi kutoa hoja hiyo kwa uaminifu sana.

Uthibitisho ni kwamba tunapaswa kutarajia kwamba Injili zimejaa habari nyingi kumhusu Yesu ambazo zilihifadhiwa kwa usahihi, hata kwa misingi ya kihistoria tu. Tunapaswa kutarajia nini kutoka kwa wanafunzi wa Yesu? Kwa nini tutegemee wanafunzi wa Yesu wasitegemeke zaidi kuliko wanafunzi wengine wa walimu, ingawa karibu wasomi wote wanakubali kwamba alikuwa mwalimu pamoja na wanafunzi? Wakati nyenzo za kawaida zilizoshirikiwa na Mathayo na Luka labda zilikuwa tayari zinazunguka, wakati baadhi ya mashahidi wa macho walikuwa katika uongozi katika kanisa la Yerusalemu, labda ni muda mmoja tu wa maisha uliotenganisha Yesu kutoka kwa hati ya mwisho ya Agano Jipya. Je, hilo linapendekeza nini kwetu? Inapendekeza kwamba huu si upendeleo wa Kikristo unaotufanya tuamini hili.

Nilikuwa mtu asiyeamini kwamba kuna Mungu kabla ya kuwa Mkristo. Niligeuzwa kuwa Mkristo kutoka katika malezi ambayo si ya Kikristo kabisa. Na mimi ni Mkristo sasa.

Ninaanza kutoka kwa majengo ya Kikristo sasa. Lakini kama mtu haanzii kutoka kwa majengo ya Kikristo, wanaangalia tu ushahidi wa kihistoria jinsi wangeangalia hati zingine. Imani yangu ni kwamba ikiwa wanafanya hivyo kwa upendeleo, watafikia hitimisho kwamba tunajua mengi juu ya Yesu, hata kutoka kwa maoni ya kihistoria.

Sasa, unapomkubali Yesu kama Bwana, basi una sababu zaidi ya kuamini kwa sababu unajua kwamba aliwaagiza wanafunzi. Unajua kwamba watu hawa walikuwa wamejaa Roho. Unajua kwamba hawa ni mashahidi waaminifu.

Lakini hata kwa mtu ambaye si Mkristo, tunao ushahidi mwingi hapa ambao unapaswa kuwadokezea kwamba kile tunachojua kuhusu Yesu kinaaminika. Na ikiwa hiyo ni kweli, hiyo ni sababu nzuri ya kuwa Mkristo.

Huyu ni Dk. Craig Keener kwenye kitabu cha Mathayo, kipindi cha 1, Kutegemeka kwa Injili.